ÑAPA
Weekendbijlage
van dagblad Amigoe
zaterdag 20 juni 2015

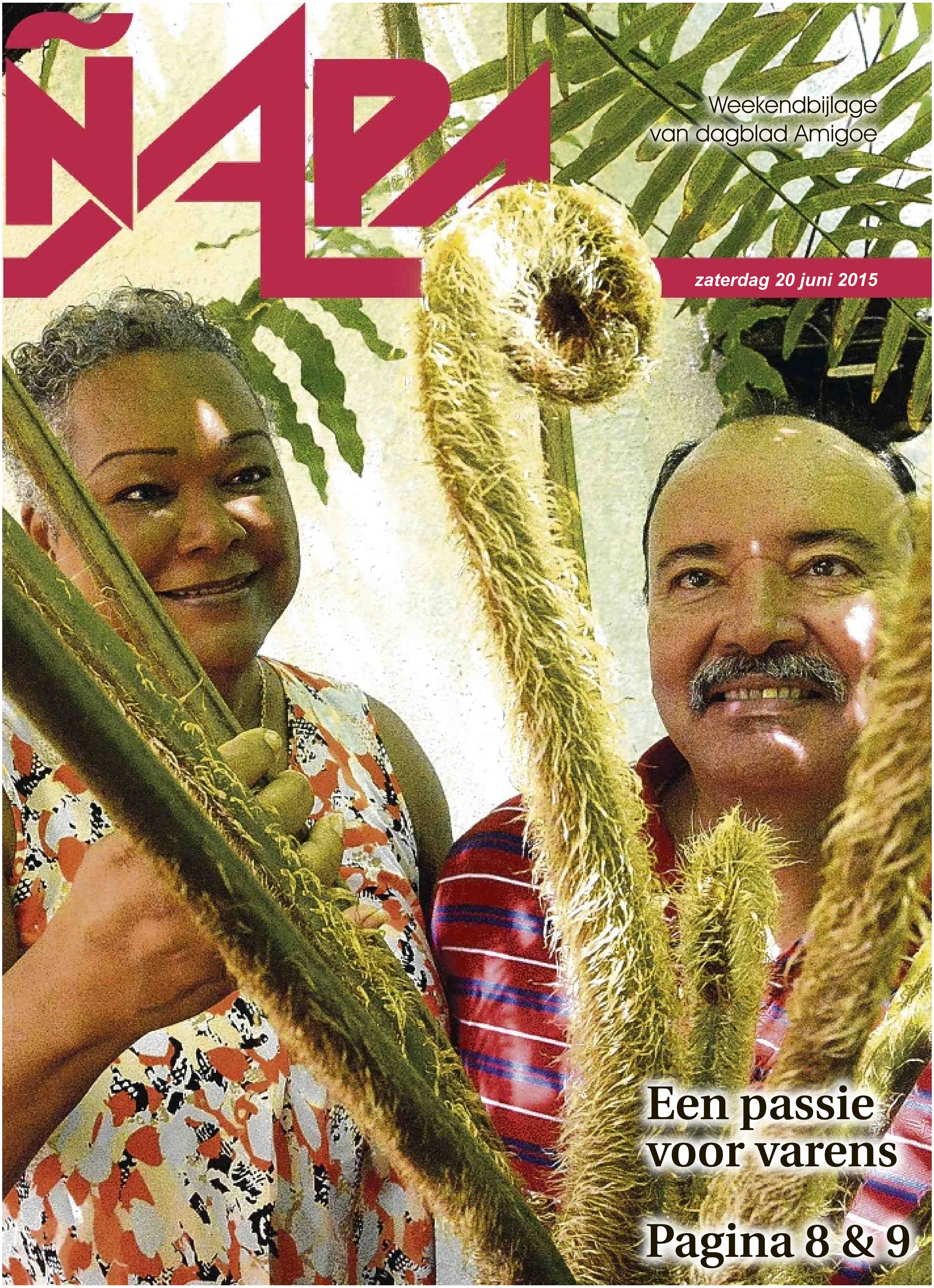

Een passie voor varens

Pagina 8 & 9

Inhoud

Voorpagina 1
Inhoud 2
Uitgelicht 3
Gezondheid 4
Historie 5
Literatuur 6 & 7
Een passie voor varens 8 & 9
Marketing 10
Eten & drinken 11
Medische serie 12 & 13
Recht 14
Puzzels 15
Beroep onder de loep 16

Foto van de week.

'Mag ik even binnenkomen', overdenkt deze leguaan zijn situatie. Verandering van spijs doet nu eenmaal eten en om maar de hele dag op het erf rond te scharrelen is ook niet alles. Deze opname werd gemaakt door Karel Bade.

Heeft u een mooie foto? Stuur hem dan naar napa@amigoe.com

Colofon

BLADMANAGER Linda van Eekeres
email: napa@amigoe.com
telefoon: 7672000

EINDREDACTEUR Hans Vaders

VORMGEVING Wendela Ataliede, Oscar Vanegas

VOORPAGINAFOTO Ken Wong

STAGIAIRE Merlin van Mil

Aan deze Ñapa werkten mee:

Marja Berk
Evert Bongers
Monique Casimiri
Jeannette van Ditzhuijzen
Brede Kristensen
Milangela Plate
Marcel Truyens
William ten Veen
May Voges
Mineke de Vries
Miriam de Windt
Ken Wong

Thuis.

Stroomstoring

Monique Casimiri

Soms zijn de verschillen tussen Curaçao en Nederland zo groot als de overeenkomsten die er zijn. Dan denk je dat je alles wel hebt gezien na al die jaren en dan ineens word je overvallen door het besef van overeenstemming of verschil. Ik keek nagenoeg geen televisie op Curaçao. Telefiesta met tante Irma, waar ik toch echt te groot voor was, keek ik nog weleens als er broertjes of zusjes van klasgenoten in optraden. Verder deden we wel ons uiterste best om countdown te zien. Een muziekprogramma, overgewaaid uit Nederland. We dansten de pasjes na voor de tv zodat we die op een volgend dansfeest konden tonen. De novela's keek ik niet. Ik sprak geen woord Spaans, en kon het niet volgen. 's Avonds was het nog erger. Veel praatprogramma's. Vaak mannen in pak achter een tafel die hun mening ventileerden over de politiek. Tot tien uur. Want jawel, ook toen al Wega di Number. Alles moest daarvoor wijken. Het maakte en maakt nu nog niet uit welke wereldramp er gaande is, om te voorkomen dat er rellen uitbreken bij de lothouders op het eiland zien we elke avond Wega di Number. Ik blijf het onvoorstelbaar vinden. Ik heb lang gedacht dat het een cultureel ding was, maar helaas, daar kan ik het niet onder wegschuiven. In Nederland hebben we legio zenders waar we uit kunnen kiezen en op één daarvan komt elke avond Hart van Nederland. Een soort van nieuwsitem, met alleen nieuws uit Nederland. Ook wel een beetje op het randje nieuws. Redelijk sensatiebelust. Maar ook zij onderbreken ieder programma. Zit je net midden in een film, de moordenaar is bijna gepakt, flits en je zit in Enkhuizen bij Mien en Jan op de bank, omdat de plaatselijke gemeente hun tuinkabouters heeft weggehaald. Zo'n overeenkomst had ik nooit voor mogelijk gehouden, maar het kan dus. De overeenkomst tussen beide is de onderbreking. Het verschil is de boodschap. Hier geen kans op geluk, geen kans op een beter leven. Het moet toch wel nieuwsgerelateerd zijn. Zo ook een paar weken geleden. Niet alleen bij deze ene nieuwszender om half elf. Nee, dit item heeft alle kranten gehaald, het was het hoofditem bij het NOS Journaal, toch een gerenommeerd nieuwsbedrijf. We hadden in Nederland stroomuitval. En niet zomaar. Nee een deel van Zuid-Limburg zat zonder stroom. Zeker zo'n 16.000 mensen hadden er last van. De oorzaak was een brand in een transformatiehuisje, maar wat er dan bij komt kijken. Monteurs van het energiebedrijf komen de schade inventariseren en de problemen proberen te verhelpen, de brandweer brengt het getroffen gebied in kaart en begint de hulpverlening. Niet alleen de opgelopen schade, maar ook psychologische hulp wordt geboden. De politie twittert er lustig op los en de meldkamer heeft het nog nooit zo druk gehad. De televisie is ter plekke om live verslag te doen en mensen krijgen hun 'minute of fame' als ze geïnterviewd worden over deze toch wel indrukwekkende gebeurtenis.

Uitgelicht.

Bloeddonors in het zonnetje

Tijdens Wereld Bloeddonordag werden afgelopen zondag trouwe bloeddonors in het zonnetje gezet. Zij hadden in de loop der jaren 75, 100 of zelfs 125 keer bloed gegeven. Er zijn te weinig mensen die bloed geven, 2 procent van de bevolking. Bloedtransfusies kunnen mensenlevens redden. Mensen die ook bloed willen gaan geven, kunnen contact opnemen met de Stichting Rode Kruis Bloedbank Curaçao.

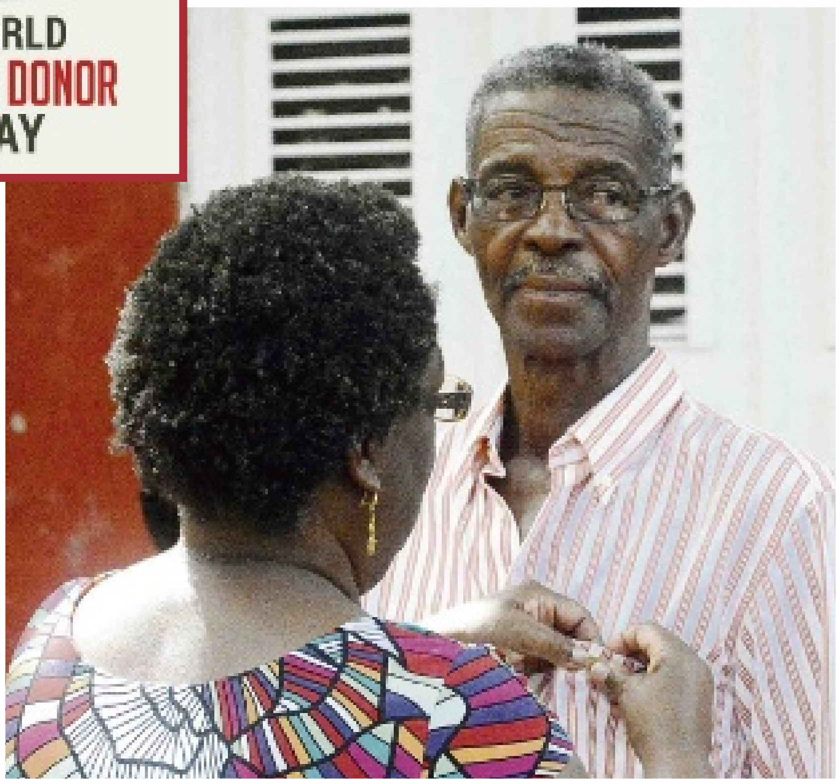

Mens & Psyche.

Sundown-syndroom: onrust bij dementerende in namiddag

Als u als familie of professional zorgt voor een (oudere) persoon met de ziekte van Alzheimer of een andere vorm van dementie, dan zal het sommigen van u wellicht zijn opgevallen dat de dementerende persoon zich anders gaat gedragen in de namiddag, zo rond en na zonsondergang. Dit wordt het sundowning of sundown-syndroom genoemd.

Tekst: **Milangela Plate**

De dementerende persoon wordt tegen het eind van de middag, de vroege avond en 's nachts rustelozer, gaat rondlopen, dwalen, is moeilijk gerust te stellen, lijkt verwarder en praat onsamenhangender. Ook stemmingswisselingen, hallucinaties, agressie, weerstand en desoriëntatie kunnen opvallen. Vaak wil de persoon weg om zogenaamd te gaan werken of de kinderen van school te halen of zegt naar huis of naar zijn/haar ouders te willen gaan. De persoon kan loopdrang krijgen en klampt familieleden of zorgpersoneel aan.
Kortom, de persoon verkeert dan in een staat van verwarring, agitatie en/of onrust die wordt uitgelokt door schemerlicht (zoals bij zonsondergang) en dit kan verergeren in de avonduren.
Het sundown-syndroom is geen ziekte, maar een symptoom van de dementie. Maar liefst 45 procent van alle personen met dementie heeft hiermee te maken. Sundown-syndroom kan optreden als gevolg van een verstoorde biologische klok (verstoord dag-nacht patroon) dat in veel gevallen gepaard gaat met dementie. Door een ander slaappatroon is de persoon juist zo rond de namiddag moe, onrustig en eerder geagiteerd. Bied dagstructuur met daarbij voldoende (en gedoseerde) activiteiten ofwel prikkels aan. Gedragsproblemen kunnen worden versterkt door zowel vermoeidheid als het ontbreken van gerichte afleiding. Houd een dementerende persoon vooral gedurende de ochtend en voormiddag actief, door korte contactmomenten; even kort praatje, de krant (voor)lezen of een (kaart)spel. Ook het inplannen van een uitje, bezoek van familie en afspraken buiten de deur kunnen helpen bij het behouden van een adequaat dag-/nachtritme. Voorkom dutjes of zorg ervoor dat deze slechts kort zijn en vroeger op de (mid) dag.

Goede verlichting

Naarmate het donker wordt en er (te) weinig licht is kan onrust ontstaan. Onderzoeken hebben aangetoond dat dementerenden die aan meer licht werden blootgesteld in de late middag minder onrust vertoonden. De theorie dat de gedragsveranderingen in de namiddag te maken hebben met gebrek aan licht, wordt bovendien ondersteund door resultaten uit onderzoeken waarin blijkt dat de symptomen binnen een uur na zonsopgang of blootstelling aan daglicht weer verdwijnen.
Zorg dus voor goede binnenverlichting om de verminderde lichtval tijdens de schemering op te vangen bij dementerenden die het sundown-syndroom vertonen. Doe eens aan het einde van de middag de gordijnen dicht zodat de overgang van licht naar donker niet zichtbaar is. Doe hierbij binnen wel de lichten aan om de omgeving licht te houden. Licht helpt het lichaam beter onderscheid te maken tussen dag en nacht, dit is zeker behulpzaam voor dementerenden bij wie het dag/nachtpatroon is verstoord.
Ook een slecht gezichtsvermogen visus - bijvoorbeeld door cataract of macula degeneratie - beïnvloedt het optreden van sundown-syndroom, doordat schaduwen verkeerd worden geïnterpreteerd. Als iemand verward is en daarbij problemen heeft met zijn visus, dan kan dit van invloed zijn op de manier waarop hij zijn omgeving waarneemt naarmate het donkerder wordt.
Een voorbeeld: een man met slechte visus werd stelselmatig angstig in de namiddag en belde vervolgens steeds de politie omdat hij meende dat er inbrekers rond zijn huis waren. Bij een huisbezoek en observaties bleek dat er bij het veranderen van de lichtinval aan het einde van de middag schaduwen verschenen op de gordijnen, die door de man werden aangezien voor personen die zijn huis wilden betreden. Tracht de omgeving, behalve licht, aan het einde van de middag en avond vooral ook rustig te houden. Zet het geluid van radio of televisie zachter en vermijd (veel en druk) bezoek in de avonduren, ook dit geeft weer (over)prikkeling en maakt onrustig.

Ontspannende muziek

Als iemand van muziek houdt, kan zijn favoriete muziek zacht worden opgezet. Ook ontspannende muziek met het geluid van de zee, vogels en andere natuurgeluiden, zoals in overvloed te vinden is op YouTube kunnen behulpzaam zijn bij het kalmeren van een onrustige dementerende. Maar ook een aanraking kan soms rustgevend werken; een massage van handen en voeten of simpelweg even de hand van de persoon vasthouden kan al een veilig gevoel geven en rustgevend effect hebben.
In verzorgings- en verpleeghuizen wordt het sundown-syndroom vaak gerelateerd aan de wissel van personeel en aan de bezoekuren. Mensen met dementie imiteren soms als vanzelf mensen in hun omgeving. Het komen en gaan van mensen roept bij iemand met dementie dan ook de drang op om in beweging te komen. Omdat zij, door de dementie, in hun geheugen terug gaan in de tijd zeggen zij dan naar huis te willen gaan, menen zij hun kinderen van les op te moeten halen of iets anders te moeten gaan doen dat zij vroeger altijd gewend waren te doen in de namiddag. Het zou kunnen helpen om hen tijdens deze uren van personeelswisseling extra activiteiten ofwel afleiding aan te bieden.

Een dementerende kan niet altijd meer met woorden aangeven wat hij op bepaalde momenten nodig heeft of beseft wellicht niet eens wat zijn noden zijn. De agitatie of onrust kan ook een signaal zijn dat de persoon honger of dorst heeft. Om te achterhalen of dit het geval is, kunt u proberen de persoon eerder eten te geven, een snack of iets te drinken aan te bieden totdat het eten klaar is. Beperk het gebruik van cafeïne, nicotine en zoetigheden tot de ochtend of voormiddag, deze kunnen immers een stimulerend effect hebben.
Het kan voorts goed zijn om te (laten) controleren of het lichamelijk functioneren in orde is, want ook lichamelijke problemen als pijn, infecties of een delier kan verandering in gedrag (waaronder onrust en desoriëntatie) tot gevolg hebben. U kunt ook de (combinatie van) medicijnen laten controleren en informatie inwinnen over hun bijwerkingen.
Tracht te achterhalen wat de persoon onrustig of verward maakt: heeft de persoon pijn, heeft hij honger of dorst, is er teveel lawaai of beweging om hem heen, verveelt hij zich? Bent u wellicht zelf onrustig? Wanneer u zelf moe, onrustig of geïrriteerd bent aan het einde van een lange dag van werk of zorgen voor de dementerende persoon, kan het zijn dat deze dit van u oppikt en ook geagiteerd reageert.

Uitputtend voor mantelzorgers

Het sundown-syndroom kan uitputtend zijn voor zowel de dementerende als mantelzorgers en andere verzorgers. Mantelzorgers moeten vooral niet vergeten om ook goed voor zichzelf te blijven zorgen. U zult immers veel beter in staat zijn goede mantelzorg te verlenen wanneer u zelf uitgerust en gezond bent en blijft.
Ondersteuningsgroepen voor mantelzorgers en respijtzorg zijn vooralsnog beperkt op Curaçao, maar deze mogelijkheden om mantelzorgers te ontlasten zijn er wel! Vraag uw huisarts ernaar of informeer bijvoorbeeld bij instanties die werken met dementerenden, zoals verpleeg- en verzorgingshuizen, Stichting Alzheimer Curaçao en thuiszorg.

Milangela Plate is gerontoloog/psycholoog.
Psychologisch Adviesbureau Take Care B.V.
Email: milangela.plate@takecare.cw

Te gast in het ‘Land der Latinos’

Als officier van Justitie moest ik met de omegaande rechter periodiek de eilanden bezoeken. Eens met rechter Aberson bleven we daarboven steken met weinig hoop op vertrek. Met moeite heeft zekere Captain Hodge zich toen over ons erbarmd en ons met zijn schoenertje naar St. Thomas gebracht om verder de reis via Puerto Rico en Stanto Domingo voort te zetten.

Het Presidentiële Paleis in Santo Domingo.

Aberson had haast en wilde zo gauw mogelijk naar huis en naar zijn werk. Wij belandden eindelijk in Ciudad Trujillo op Santo Domingo en wilden direct passage boeken met de KLM-plane van de volgende dag naar Curaçao. U kunt zich onze teleurstelling voorstellen toen we te horen kregen dat, volgens bestaande voorschriften, we er veertien dagen zouden moeten blijven!

We bewogen hemel en aarde om weg te komen, maar dit lukte niet. Men wilde ons niet boeken. Bovendien hadden we niet zoveel geld bij ons om dure hotelrekeningen gedurende zo’n lange periode te betalen. We stonden daar in ons hemd en wisten geen raad.
Terwijl we bezig waren met de loketdame van de KLM te praten, merkte ik dat een tenger mannetje de gesprekken nauwkeurig volgde. Die man deed mij veel denken aan een typisch Curaçaose figuur, bekend als Coco Hernandes. Toen Aberson en ik stonden te delibereren wat ons te doen viel, kwam ‘Coco’ dichterbij en vroeg wat er aan de hand was en of hij soms kon helpen. Waarschijnlijk was het zijn job.
Ik vertelde hem van onze wederwaardigheden en hij wist er toen wel raad mee. Hij suggereerde dat we naar het Hoofd van Politie zouden gaan en dan zou het wel voor mekaar komen. We grepen deze raadgeving met beide handen aan en stapten in een taxi, samen met ‘Coco’.
Bij het politiebureau gekomen, kreeg ‘Coco’ zijn tip van 5 dollar en verdween. De portier op het politiebureau zei tegen ons dat het reeds te laat was om de Chef te spreken te krijgen, daar het bijna sluitingsuur was. Ik gaf hem toen mijn visitekaartje af en zei daarbij dat ik ‘collega’ was van zijn Chef. Toen werden we toegelaten. De Chef van Politie was een kort en dik manneke maar zeer vriendelijk. Achter zijn stoel hing een omlijst portret van H.M. Koningin Wilhelmina. Dit gaf mij hoop en moed op een goede afwikkeling van zaken.
Ik voerde het woord daar Aberson het Spaans niet machtig was. Ik vertelde van onze moeilijkheid en deed een beroep op zijn medewerking. Toen hoorden we dat het slecht ging met de hotels in het land en dat er een regeling moest worden getroffen om hotelgasten aan te trekken. Wij zouden hiervan het slachtoffer zijn! Ik voerde aan dat we voor urgente zaken, die geen uitstel gedoogden, per se op Curaçao moesten zijn. De man toonde begrip en schreef toen een blanco permit uit, dat ik zelf naar believen kon invullen. De zaak was voor mekaar dankzij ‘Coco’.
De politiechef suggereerde een hotel in de buurt waar we konden overnachten. We namen afscheid als goede vrienden en ik nodigde hem zelfs uit om naar Curaçao te komen en ons in staat te stellen te reciproceren voor de ondervonden vriendelijkheid. Hij voelde zich blijkbaar geflatteerd.
Aberson en ik waren happy dat we konden vertrekken. We aten een lekker diner in ons hotel en zouden naar bed gaan toen een auto voor de deur stilstond. Een militair kwam zich introduceren met de boodschap dat hij gestuurd werd door de regering om ons iets van de stad te laten zien. We werden van het ene gedeelte van de stad naar het andere meegenomen, tot zelfs dicht bij het Paleis van Santo Domingo’s toenmalige dictator, Generalisimo Presidente Trujillo, maar mochten niet binnen.
We waren blij toen we tegen middernacht weer voor ons hotel stonden. Maar het was nog lang niet klaar! Een tweede grote wagen kwam er juist aan vol met andere gasten. Men zou ons meenemen naar een restaurant ergens in de bergen voor een gezellig samenzijn. Wat konden we doen? Het zou onbeleefd zijn om te weigeren. Men is hiervoor in Latijnse landen zeer gevoelig.
We stapten dan maar in de auto, die gevolgd werd door andere. Boven op de berg gekomen, zagen we een vriendelijke nachtclub staan. Dansmuziek speelde en men was druk aan het dansen. Bij het binnenkomen nam de militaire gastheer het woord en schreeuwde dat de aanwezigen zich moesten verwijderen, want het restaurant was nu nodig door de regering!
Binnen een mum van tijd was de plaats geheel aan ons alleen overgelaten. Toen we gezeten waren kwamen de flessen op tafel. Men had zelf alles meegenomen, whisky, soda, limonade en bonbons voor de dames. De muziek begon opnieuw. Aberson en ik keken elkaar aan maar we zaten nu eenmaal in het bootje en moesten meeroeien. We besloten maar het beste ervan te maken wat ervan te maken was. Het werd een zeer gezellige avond maar we waren te vermoeid om er werkelijk van te kunnen genieten. We verlangden beiden naar ons bed. Met behulp nu en dan van een slokje overleefden we de nacht. We waren kinderlijk blij toen we tegen de morgenuren eens eindelijk in bed konden kruipen. Later in de morgen, met een kater opgestaan, maakten wij ons ijlings klaar om naar het vliegveld te gaan. Zo ziet men hoe het leven kan zijn in het Land der Latinos.

Willem Frederik Meinhardt Lampe

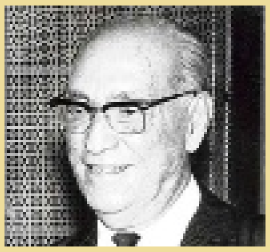

Willem Frederik Meinhardt Lampe, geboren op Aruba in 1896, heeft een indrukwekkende carrière gehad, voornamelijk in overheidsdienst van de Nederlandse Antillen tussen 1917 en begin jaren 70. Tussen 1917 en 1930 was hij onder meer griffier op St. Eustatius en plaatsvervangend gezaghebber op Saba en St. Maarten. Hij studeerde rechten in Nederland, was notaris op Aruba, werd minister van Justitie op Curaçao en Gevolmachtigde minister in Den Haag. Hij overleed in 1973 op Aruba. Zijn memoires had hij in boekvorm gepubliceerd onder de titel ‘In de schaduw van de Gouverneurs’ (De Wit Aruba, 1968). Hierin beschrijft hij zijn ervaringen van meer dan 50 jaar, onder zeven gouverneurs. Daarna publiceerde hij ook nog een vervolg, 'Buiten de schaduw van de Gouverneurs' (1971). Hierbij volgt een selectie uit een hoofdstuk van dat boek, samengesteld door Evert Bongers. Publicatie is met toestemming van Uitgeverij De Wit Aruba en mevrouw Sheila Lampe.

Onze literaire traditie en het

Dit jaar schreef Henry Habibe een mooi boek over het begin van de Arubaanse literaire traditie. Hij beperkte zich tot de geschreven literatuur tot aan 1975. De orale traditie liet hij buiten beschouwing. Voor de Benedenwindse eilanden is daarover ook niet zo gemakkelijk iets te zeggen. Toch doet Brede Kristensen voor de Ñapa een poging.

Tekst: **Brede Kristensen** Foto: **Shutterstock**

Een beeld van een schrijver in een onderwaterbeeldentuin in Grenada.

We tasten aardig in het duister over de Indiaanse tijden, de vroege kolonisten, de vroege Sefardische Joden, de komst van de Afrikaanse slaven. Welke verhalen deden de ronde? Zonder enige twijfel wemelt het ook in de hedendaagse cultuur en literatuur van culturele sporenelementen afkomstig uit diverse tradities.

Is het belangrijk om uit te pluizen waar die sporenelementen vandaan komen? Sommige auteurs vinden van wel. Zo'n zoektocht zou ons dichter bij onze identiteit brengen. Daarmee geven ze aan dat ze identiteit opvatten als een geheimzinnig, bijna bovenpersoonlijk fenomeen dat niet ophoudt bepalend te zijn voor het leven van nu.
De Arubaan Ernesto Rosenstand werd door dat geheimzinnige verleden gefascineerd. Als ik mensen zo bezig zie, denk ik onwillekeurig aan de les van Aristoteles. Wat maakt ons tot mens? Niet onze causaliteit maar onze finaliteit. Simpel gezegd: ga alsjeblieft uit van de bestaande situatie, negeer geen uitdagingen, neem je verantwoordelijkheid en denk na waarheen je op weg wilt en gebruik je creativiteit om daar te komen. Betekent dit dat we ons van bijvoorbeeld literaire tradities niets moeten aantrekken? Nee, dat moeten we zeker wel doen. Alleen anders dan je op het eerste gezicht zou denken.
Ik proefde deze Aristotelische houding tegenover de literaire traditie bij Habibe. Zijn historische verkenning is gericht op vernieuwing. Tradities kunnen rijk of arm zijn (de Arubaanse literaire traditie blijkt rijker dan ik had aangenomen) en bevatten goede en minder goede voorbeelden, die als uitdaging en inspiratiebron voor het heden dienen. Maar tradities zijn niet bedoeld om ons vast te leggen. Het slechtste oordeel is het oordeel dat iets niet past in een traditie. Met dergelijke oordelen in het hoofd worden epigonen, na-apers, kortom dode zielen gekweekt. Tradities behoren te inspireren.

Muze

Jarenlang heb ik me afgevraagd hoe de grote Russische schrijver Fjodor Dostojevski toch zo'n vereerder van de dichter Poeshkin kon zijn. Hij zag zichzelf als voortzetter van de traditie van Poeshkin. Ik snapte hier niets van. Dostojevski is zwaar op de hand, diepgravend, filosofisch, een soort hemelbestormer. Dat wordt allemaal zichtbaar in zijn werk, dat tegelijkertijd behoorlijk chaotisch, hysterisch en wijdlopig is. Soms zelfs miserabel geschreven.
Poeshkin daarentegen is een mirakel van helderheid, elegantie, lichtvoetigheid. Zijn werk is schitterend van taal en compositie, en bovendien een wonder van subtiliteit en evenwichtigheid. Waarom vereerde Dostojevki de grote dichter? Waardoor werd hij geïnspireerd? Een ding is duidelijk, hij was in de verste verte niet bezig hem na te apen. Wat bewonderde hij in Poeshkin? Precies, Poeshkin had met de enghartige provinciaalse tradities gebroken. Hij was onbekommerd zijn eigen universalistische gang gegaan. Hij had 'zijn eigen ziel en de Russische ziel bevrijd'. Zo kon hij zich door de muze laten inspireren. Zo had hij Rusland op de literaire wereldkaart weten te zetten.
Ziedaar de rode draad die door de beroemde toespraak van Dostojevski ter ere van de 100e geboortedag van Poeshkin in Moskou in 1880 hield. Tussen haakjes, ook de in Frankrijk wonende Toergenjev was uitgenodigd. Maar in zijn sophisticated intellectualisme was hij op Poeshkin gaan neerkijken als ware hij een simpel mannetje uit de koenoekoe. Dat dreef een uitzinnig kwaad geworden Dostojevski ertoe om tijdens het evenement Poeshkin een bijkans goddelijke status toe te kennen. Wat natuurlijk wel een beetje te ver ging.
En wat zien we gebeuren? Terwijl Toergenjev's proza fraai is, en in dat opzicht met Poeshkin kan worden vergeleken, maakt het desalniettmin een enigszins wezenloze indruk. Terwijl de chaotische romans van Dostojevski de lezer compleet op zijn kop zetten doordat hij existentiële levensvragen aansneed. Dostojevski luisterde naar de innerlijke stem. Dat deed Poeshkin eveneens. Zij het anders. Ook als je Poeshkin leest zien we onszelf en de wereld in een ander licht. Na de lovende woorden van Dostojevski begon iedereen Poeshkin opnieuw te lezen. Ik zou niet durven beweren dat de schitterende moderne Russische literaire traditie daarvan het gevolg was, maar Dostojevski werkte sterk stimulerend.
En Aruba, Curaçao, het Caribische gebied? Onze multiculturaliteit (ook in taal) maakt dat er niet zoveel valt na te apen, behalve als we van die multiculturaliteit af willen, als we specifieke sporenelementen bijeen proberen te rapen om er een 'zuiver volkje met een zuivere traditie' van te maken. Zulke pogingen leveren dode zielen op. Die kant moeten we niet op.

Werkelijk multicultureel

Beter is het uit te gaan van de bestaande situatie. Dus van een mix die zijn weerga niet kent en boordevol existentiële vragen is. Overal in de wereld wordt tegenwoordig van multiculturaliteit gesproken, maar dat is meestal op basis van een bestaande dominante cultuur. Het Caribisch gebied is multicultureel in de eigenlijke zin van het woord, Curaçao en Aruba niet uitgezonderd.
Hoe zit dat dan met onze literaire traditie? Welke schrijvers en dichters brengen dat tot uitdrukking? Wie laten licht daarop schijnen? De in mijn ogen meest opvallende literaire figuur die de multiculturaliteit literair verwerkt heeft en bovendien op vele eilanden serieus gelezen wordt is Derek Walcott uit St. Lucia. Als ik me niet vergis begint hij in ons gebied een Poeshkin-achtige rol te spelen. Hoeveel dichters en schrijvers, met name Engelstaligen, hebben zich niet door hem laten inspireren. Maar het gaat ook in hoge mate om lezers! En om leraren die tot lezen inspireren.
Op de Engelstalige en Franstalige eilanden wordt vaak serieus gelezen. Hoe zit dat bij ons? Toen ik hier mijn middelbare school doorliep, lazen we het ene boek na het andere. In de pauzes werd erover gedebatteerd. De publicatie van 'Een vreemdeling op aarde' was een evenement. Ik zette mijn tanden in 'Bewolkt Bestaan' en tot mijn verbazing begon het bij me te dagen dat het Europese schilletje niet het enige schilletje was dat mijn bestaan omhulde. Mijn verblijf hier had schilletjes toegevoegd.
Hoe wordt vandaag gelezen? Soms spreek ik hierover met studenten. In weerwil van het feit dat er schitterend lesmateriaal is en overal verkrijgbare edities (nou ja Bewolkt Bestaan is minder eenvoudig verkrijgbaar), kijken velen glazig uit hun ogen als ik vraag naar hun leeservaring van bijvoorbeeld Debrot, of Van Leeuwen. In het beste geval is men geïnformeerd. Maar hebben deze en andere schrijvers en dichters je iets te zeggen? vraag ik dan. Een student antwoordde eens: dat is een goeie!

Reflectie kost tijd

Ik leg uit wat een roman of gedicht met mij heeft gedaan. Dat vond hij interessant. Sommigen nemen zich voor anders te gaan lezen. Maar waarom deden zij dat niet eerder? Volgens mij is dat het gevolg van wat ik de 'Amerikaanse blindheid' noem. Daarmee doel ik op de ultieme actualisering van het leven. De realiteit is het nu.

zwijgen van de muze

Reflectie kost tijd en levert zelden merkbare voordelen op. Je koopt er dus niets voor. De wereld gaat verder en vraagt om alerte actie. Digitalisering sluit daar natuurlijk naadloos op aan. Reflectie staat er haaks op. Wat moet je met een boek als Bewolkt Bestaan met een entertainment value van nul komma nul? Of een zwaar metafysisch gedicht van Louis Daal, dat maar blijft rondspoken in je hoofd, terwijl er zoveel dringende zaken de aandacht vragen?

Of een absurde associatie van verrassende gedachten uit 'Kate Moss in Mahaai'. Wat doet ze daar trouwens in Mahaai? We zien toch liever een leuk interview met haar in een tv-show. Kortom, de Amerikaanse opvatting dat tijd geld is en kunst pop, laat zich ook bij ons gelden. Daarom vind ik dat we af moeten van deze Amerikaanse blindheid, tussen haakjes, precies wat Kate Moss in Mahaai aan het doen is! We bevinden ons in een bevoorrechte situatie. Onze eilanden hebben reeds een traditie, met enkele bijzondere auteurs. Cola Debrot lijkt me nog altijd de buitengewone uitschieter te zijn. Het omgekeerde van saai. Maar je moet wel kunnen lezen om dat te ontdekken. Er zijn ook eigentijdse schrijvers en enkele zeer originele dichters, zoals Nydia Ecury en Hans Vaders.
Toegegeven, in één opzicht zijn we pechvogels, levend op een klein eiland met een taal, twee talen, die maar weinigen spreken. Wie zal naar ons luisteren? Maar in een anders opzicht zijn we geluksvogels, want anders dan Noord- of Zuid- Amerikanen beheersen de meeste mensen behalve hun eigen moedertaal ook het Engels en het Spaans.

Wij kunnen ons dus prachtig in andere tradities verdiepen en bijvoorbeeld Walcott lezen en onze situatie met andere ogen gaan bezien en een ander mens worden. Al lezend en al schrijvend in verschillende talen kunnen we bijdragen aan onze eigen traditie en aan de multiculturele Caribische traditie waarvan we deel uitmaken.

Toen Dostojevski in het bijzijn van een knarsetandende Toergenjev de loftrompet over Poeshkin blies, spande hij hem pardoes in voor het Russisch nationalistische karretje. Jammer dat Poeshkin er zelf niet bij kon zijn. Hij had hem midden in zijn gezicht uitgelachen. 'Nota bene, jij Fjodor, jij een van de meest universalistische schrijvers ooit! Hoe haal je het in je hoofd!' Literatuur en een nationalistisch programma staan elkaar slechts vreselijk in de weg. Net zoals 'wortelonderzoek' dat doet.
Kijk wat er van Dostojevski is geworden. Wie in de wereldliteratuur heeft de menselijke conditie dieper gepeild dat Dostojevski? Ook hij is een bron van inspiratie. De Russische literaire traditie is niet denkbaar zonder hem. En wat zijn ridicule nationalisme betreft, dat moge hem vergeven worden.

T-shirts

Op het Bocas Literatuurfestival in Trinidad zijn twee soorten T-shirts verkrijgbaar. De ene met de tekst 'Readers wanted', de ander met de tekst 'Writers wanted'. Schrijvers kunnen niet zonder lezers en lezers niet zonder schrijvers.
Schrijvers komen luisterend en lezend tot ontwaken. Willen we onze traditie voortzetten dan moeten we dus beter leren lezen. Schrijvers van verre en schrijvers van hier. Derek Walcott bewonderde Jean Rhys uit Dominica en leerde van haar hoe te luisteren. Luister wat hij schreef (uit Midsummer, 1981):

In that fierce hush
Between Dominican Mountains
The child expects a sound
From a butterfly clipping itself to a bush
Like a gold earring to a black maid's ear...

Terwijl ik het hele gedicht lees, realiseer ik me hoezeer Walcott mij aan Poeshkin doet denken. Wat een voorrecht zo'n dichter in de regio te hebben.

Als we onze traditie willen voortzetten, is er maar een weg: lees wat de traditie ons biedt en luister. Wat daarna gebeurt, noemen we het wonder van de muze. Wie luistert, hoort haar stem. Overigens spreekt Erato, de muze van het lied, vele talen.

Ars Poëtica.

Five directions to my house

1. Go back to the grain yellow hills where the broken speak of elegance

2. Walk up to the canvas door, the short bed stretched against the clouds

3. Beneath the earth, an ant writes with the grace of a governor

4. Blow, blow Red Tail Hawk, your hidden sleeve - your desert secrets

5. You are there, almost, without a name, without a body, go now

6. I said five, said five like a guitar says six.

Juan Felipe Herrera
Half of the World in Light: New and Selected Poems, 2008

Letra

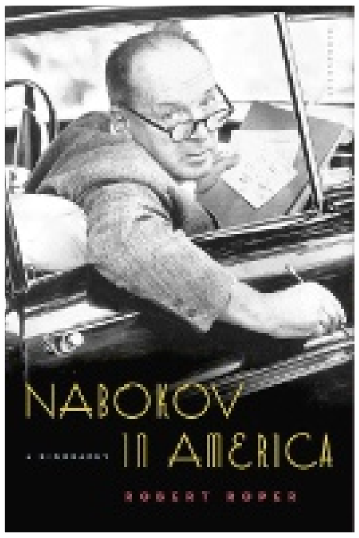

Vladimir Nabokov

Vladimir Nabokov was een van de meest gelezen auteurs van de 20e eeuw. Lolita was zijn beroemdste roman. Was Nabokov nu een Rus of een Amerikaan? Inderdaad was hij van Russische afkomst. Hij werd in 1899 in St. Petersburg geboren en groeide daar ook op, 3-talig.
De komst van het communisme was aanleiding voor de familie om in 1919 te vertrekken. Uiteindelijk vestigde Nabokov zich in de Verenigde Staten en begon in het Engels te schrijven. Hij was afstandelijk en dacht er niet aan om zich te wentelen in de 'American dream'. Al stak hij de draak met al die stupide Amerikaanse droompjes en gewoontetjes (in het Russisch kan men ook met verkleiningen kul accentueren), hij werd er toch geaccepteerd, zelfs bewonderd.
Misschien stond hij model voor de sophisticated artistieke intellectueel die de Amerikaan zelf nooit kon worden maar eigenlijk wel wilde worden. Hij verklaarde 'never, never, never to write novels solving modern problems or picturing the world unrest'.
Overigens was hij zelf behoorlijk rusteloos. Naar het schijnt heeft hij 200.000 kilometer afgelegd op zoek naar bijzondere vlinders, zijn hobby. Toen hij was uitgekeken op Amerika, vestigde hij zich met zijn vrouw Vera maar in Montreux in Zwitserland in een hotel, waar hij tenslotte in 1977 overleed.
Robert Roper schreef een boek over de vraag wat Amerika nu voor hem betekende: 'Nabokov in America'(2015). Nabokov deed soms alsof het zijn trieste lot was niet in het Russisch te kunnen schrijven. Roper constateert op de eerste plaats dat hij er zelf voor koos in het Engels te schrijven (zijn tweede moedertaal overigens) en dat hij dat onder meer deed om nieuwe linguïstische uitzichten te kunnen genieten. En misschien ook wel om meer en sneller geld te verdienen.

Roper meent te kunnen aantonen dat zijn in het Engels geschreven romans beter zijn dan zijn in het Russisch geschreven romans, omdat ze gevarieerder en complexer zouden zijn. Misschien heeft hij ook iets meer moeite moeten doen om er iets goeds van te maken en die moeite zou beloond zijn geworden. Al met al een zeer interessante studie over deze nog steeds buitengewone populaire auteur.

Juan Felipe Herrera

De Library of Congress heeft Juan Felipe Herrera (66), half Mexicaan half Amerikaan aangewezen als de nieuwe poëzieprijswinnaar van Amerika. De belangrijkste eer die een Amerikaanse dichter ten deel kan vallen. Een verrassing, want al dicht hij meestal over alledaagse ervaringen, hij is tegelijkertijd een nogal experimentele dichter. Ook daarin is hij dus half. Maar het is juist die halfheid die zijn werk interessant doet zijn. Typerend is zijn reactie toen hij het bericht ontving: "I feel like I'm on one of those big diving boards, I was on a really high one already, and now I'm going to the highest one", zei hij vanuit zijn huis in Fresno en voegde eraan toe: "It's a little scary, but I'm going to do a back flip and dance as I go into it."
Hij zal heel veel te doen krijgen het komende jaar. Gedichten voor de meest uiteenlopende gelegenheden. Inclusief rampen. Maar wat rampen betreft geeft hij al een voorschot op wat komen gaat: I want to write of love in the face of disaster.

Blechnum Silver Lady.

Playcerium Holtumii.

Microsorum Punctatum Grandiceps.

Adiantum Urophyllum.

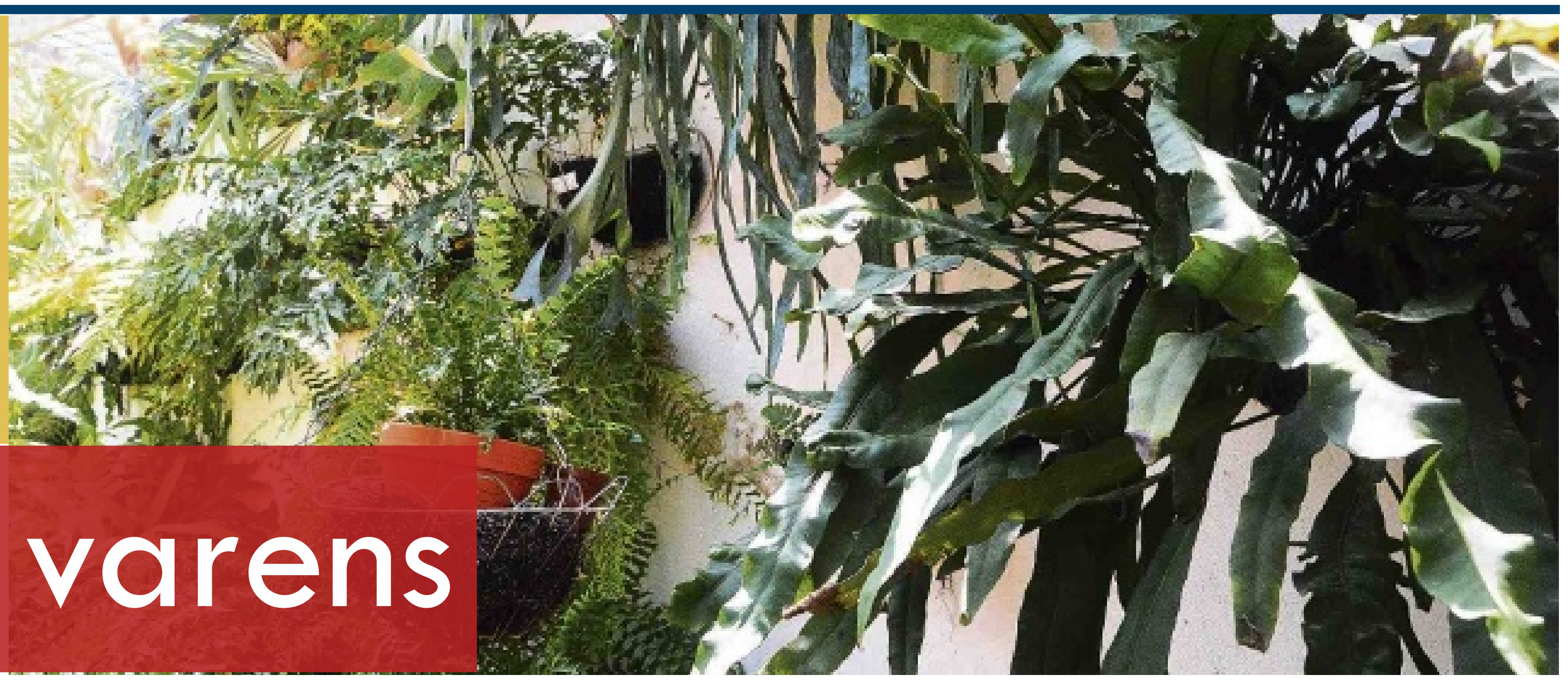

Een passie voor varens

Een passie kan soms op een vreemde manier ontstaan. Waarom verzamelt iemand postzegels, beeldjes of schilderijen? Dit zijn nog de gangbare voorbeelden, maar een passie voor varens? Het overkwam Pedro Atacho, voormalig minister van Justitie en voorzitter van de Staten. Op de vraag waarom hij werkelijk alles weet over varens, de geschiedenis ervan en de soorten antwoordt hij: "Het begon met een verkeerd cadeau aan mijn vrouw." Toch een vreemde manier om een hobby te ontwikkelen en het vraagt om nadere uitleg.

Tekst: **Marja Berk** Foto's: **Ken Wong** en **Pedro Atacho**

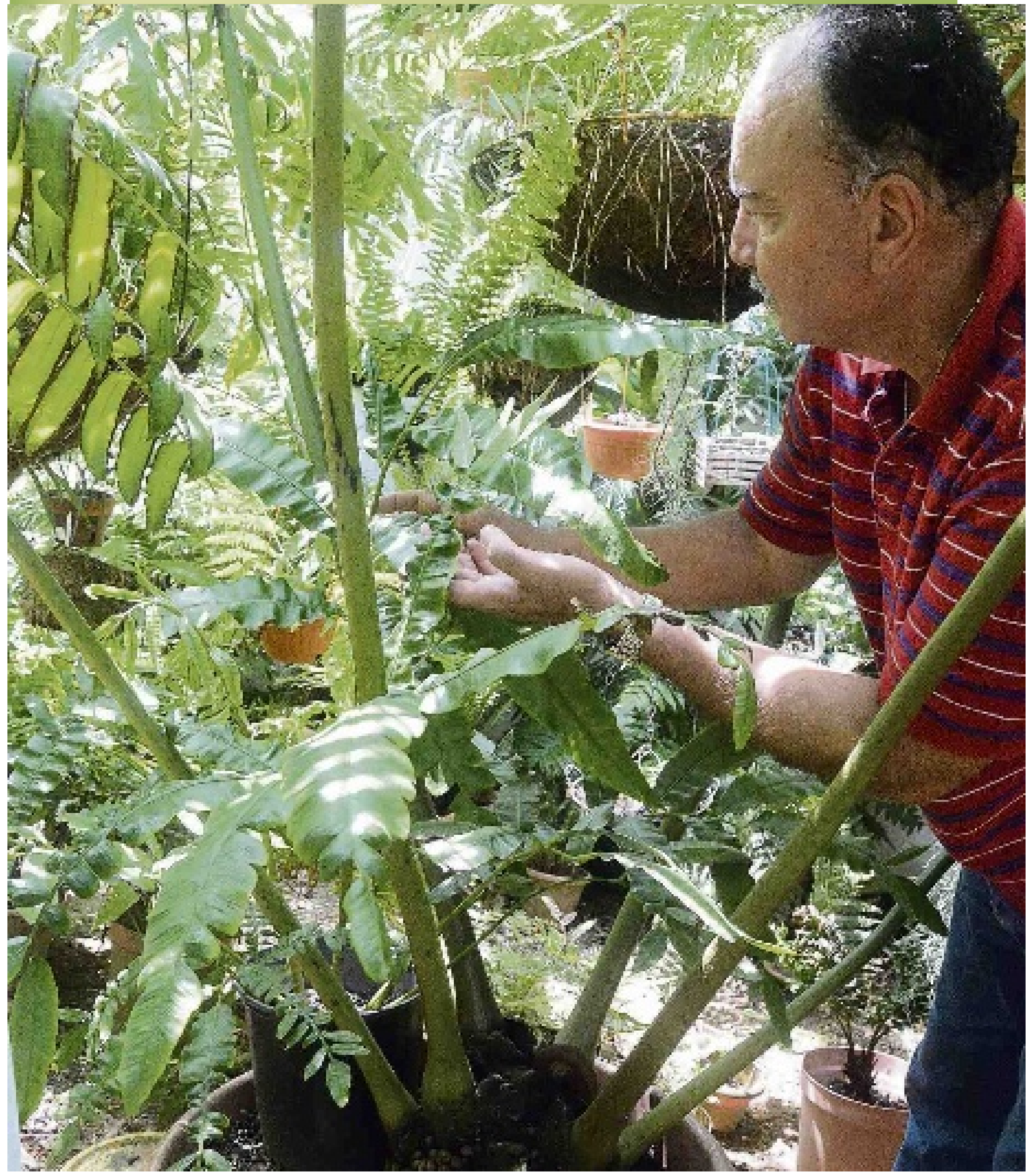

Pedro Atacho en zijn vrouw hebben meer dan 500 varensoorten.

Atacho lacht als hij het verklaart. "Ik was altijd al geïnteresseerd in flora maar ik was nog onbekend met varens. Mijn echtgenote wel. Om haar te verrassen kocht ik voor haar verjaardag een paar varens. Dacht ik. Maar bij het overhandigen bleek dat het niet allemaal varens waren en ik was hogelijk verbaasd."

Atacho's nieuwsgierigheid werd gewekt, want hoe had hij die fout kunnen maken? "Ik nam er internet en boeken bij en begon veel te lezen over deze plantensoort. Op die manier werd mijn interesse gewekt en ik vind het leuk om het samen met mijn vrouw te doen. Ik holde van de ene naar de andere varen en nu hebben we ongeveer vijfhonderd verschillende soorten in onze eigen tuin."

Vereniging Pterophyta

De varens komen uit alle windstreken, tropisch, sub-tropisch en Atacho heeft thuis twee kassen. Dat vergt nogal wat onderhoud. Atacho: "Ja, om de twee dagen ben ik zeker drie uur bezig om water te geven en te verzorgen. Zeker in het weekend zijn we hard in de tuin bezig met die verzorging en we doen het heel graag." De passie mondde uit in een lidmaatschap van de Vereniging Pterophyta, hetgeen 'varen' betekent.

"De vereniging begon als een varenclub", vervolgt Atacho, "die is opgericht door Genny Daal en een paar vriendinnen. Dat ging meer over socialisering en praten over varens, maar in 2013 werd het een officiele vereniging met rond de achtenveertig leden.

De doelstelling is het propageren van de kennis, identificatie van varens in het algemeen en het verzamelen van varens op Curaçao. Er wordt eens per maand vergaderd bij een lid van de vereniging. Dat rouleert dus." Er wordt niet alleen kennis over varens uitgewisseld, maar de vergaderingen hebben ook een gezelligheidsfactor. Bovendien maken Powerpoint-presentaties over diverse soorten varens deel uit van zo'n vergadering."

12.000 soorten

"Voor september is er een evenement in de maak, waarbij met een bus een paar plaatsen op het eiland worden bezocht waar varens te vinden zijn." De vereniging geeft eens per maand een bulletin uit, waarin per soort varen het onderhoud en de kenmerken worden beschreven. "Vergeet niet dat er 12.000 geïdentificeerde soorten zijn, dus er valt een hoop te bespreken", grapt Atacho. "Er zijn duizenden verschillende soorten varens en varenachtigen die verspreid over de hele wereld voorkomen. In het bijzonder zijn ze overvloedig in regenwouden (tropisch of gematigd), omdat hier een van de belangrijkste vereisten aan de leefomgeving van de varen - vocht - is gegarandeerd."

De plantensoort ontstond 345 miljoen jaar geleden en het is een van de oudste planten ter wereld. "Al voor de dinosaurussen bestonden er varens. Als je naar de film Jurassic Park kijkt, zie je dat de meeste flora uit varens bestaat." Atacho duikt nog even wat meer in de geschiedenis. "Tijdens het Victoriaanse Tijdperk ontstond er in Engeland een ware rage rond de varen. In die tijd gingen de dames en heren volledig opgesmukt, voorzien van een parasolletje, de bossen in om varens te verzamelen. Door die periode kreeg de varen meer bekendheid en zo ontstond in Engeland in 1891 de eerste varenvereniging ter wereld, de British Pteridological Society geheten. Amerika begon daar in 1893 mee."

Het aantal verenigingen heeft zich in de loop der tijd wereldwijd uitgebreid, er zijn samenwerkingsverbanden en er is een handel in varens ontstaan. Zo heeft de vereniging waarbij Atacho is aangesloten onderlinge banden met een vereniging in Miami. "We corresponderen onderling, wisselen informatie uit en zij sturen ook hun nieuwsbrief naar ons toe."

Varenverkoop

Sinds vorig jaar organiseert de Vereniging Pterophyta een varenverkoop. "Dat bleek een groot succes, want we mochten meer dan twaalfhonderd bezoekers verwelkomen. Er kwamen zelfs toeristen kijken en zij vertelden ons dat zij in Los Angeles en Miami vergelijkbare evenementen hadden bezocht, maar die van ons was mooier." Atacho vertelt het niet zonder trots. Ook dit jaar werd een dag voor Moederdag een varenverkoop georganiseerd en het was een groot succes met vijftienhonderd bezoekers. De belangstelling groeit dus.

Atacho, voorzitter van 'zijn' vereniging ziet graag dat de varen meer bekendheid krijgt op Curaçao. "Ja, we zijn altijd op zoek naar meer leden en als je maar één varen in huis of in de tuin hebt, ben je meer dan welkom", lacht hij.

De wereld van varens is opgesplitst in wereldzones van 1 tot en met 11. Dat klinkt opmerkelijk, maar het heeft alles te maken met het klimaat in die gebieden. "Ons eiland valt vanwege ons tropisch klimaat in zone 11. Maar let wel, je kunt hier alleen wilde varens vinden in de regenperiode. De varens uit de zones 9 en 10 kunnen hier ook goed gedijen. Maar de hoge vochtigheidsgraad in de regentijd zorgt voor het welzijn van de planten. Wij bestellen regelmatig varens die afkomstig zijn uit Thailand, Australië, Indonesië en Afrika. Plus de zuidelijke staten van de Verenigde Staten. Al die soorten doen het hier vrij goed. Een varen uit Nederland valt in zone 8, een risicogroep, en die redt het hier niet."

Dat een varen nooit bloem draagt, daar kwam Atacho achter op de verjaardag van zijn vrouw. "Ja, een paar planten hadden bloemen, dat was de fout die ik had gemaakt. Wist ik veel."

10 inheemse zeldzame soorten

De groeiwijze van een varen mag bijzonder worden genoemd. "Ze beginnen allemaal met een zogenoemd fiddlehead. Het blad dat ontstaat groeit uit als de staf van Sinterklaas en rolt zich langzaam uit, als een vuist die opengaat. Dat geldt voor elke varensoort. Karakteristiek voor een varen is ook de voortplanting. Dat gaat met sporen, die vind je onder het blad. Als die sporen rijp zijn verstuiven ze en worden meegevoerd door de wind. Je kunt zelfs sporen bestellen voor de eigen kweek. Dat is niet gemakkelijk hoor, zelf kweken. Je hebt geluk en kennis nodig. Op Curaçao bijvoorbeeld, met de welbekende harde saharawind, komen ook de sporen mee. We hebben hier tien inheemse varensoorten die als zeldzaam worden beschouwd. Een goede vriend van mij gaat regelmatig op pad om varens te zoeken en te fotograferen. Vaak stuurt hij me een foto met het verzoek de betreffende varen te identificeren."

Eén van de plekken waar varens te vinden zijn is het Christoffelpark, aldus Atacho. "Maar je kunt ze ook vinden op Rif St. Marie, Hato en Knip. Vooral in scheuren van oude landhuizen, tref je veel varens aan. Op de Christoffelberg tref je onder meer de Anemia Hirsuta of de Nephrolepis Bissserata, maar er zijn er veel meer waarvan ik je de Latijnse namen zal besparen."

Het boek 'Arnoldo's Zakflora', geschreven door Van Proosdij biedt een schat aan informatie over de varens op Curaçao, Bonaire en Aruba en is een zeer uitgebreid en betrouwbaar naslagwerk.

De kennis van Pedro Atacho over varens reikt ver. Toon hem een foto van een varen en hij weet welke het is en tot welke familiegroep de plant behoort. Atacho vertelt ook dat de meeste varens een wortelstok hebben. "De meeste soorten hebben een wortelstok (rizoom), een kruipend stuk stengel onder de grond. Er komen ook boomvarens voor die met de stengels een schijnstam vormen, zodat een 'boomachtig' uiterlijk ontstaat."

Varenparadijs op Saba

Volgens Atacho bevindt het ware varenparadijs zich op Saba. "En wel op Mount Scenery. Het is het hoogste punt van ons Koninkrijk, ongeveer 900 meter hoog. Het regent vaak op Saba dus de vochtigheid is behoorlijk hoog. Je treft er wel dertig of veertig soorten."

De varen is zelfs op Curaçao is een pot te houden, maar moet wel goed in de gaten worden gehouden. "Zet nooit de varen rechtstreeks met de voeten in het water. Zorg voor een bodempje grind om te voorkomen dat het water onderin blijft staan. Het moet doorstromen anders is het slecht voor de plant. Je kunt ook pottingmix gebruiken, een luchtige aardesoort. Sommige soorten doen het uitstekend op turf. Een soort die vooral in Nederland bekend staat is de hertshoorn. Maar soms sta je er versteld van welke plant er tot een varenfamilie behoort."

De varenwereld communiceert in het Latijn. "Natuurlijk horen daar ook de benamingen voor de zogenaamde leek bij. Een Asplenium Bulbiferum wordt ook wel Mother fern genoemd, dat is de handelsnaam."

Lezingen

De vereniging geeft graag lezingen. Niet alleen over varens in het algemeen, maar ook over de soorten op Curaçao. "Kennis over de flora op ons eiland kan ervoor zorgen dat mensen er zorgvuldiger mee omgaan. In totaal hebben we zo'n veertien presentaties en op uitnodiging van een organisatie doen we graag ons verhaal."

Wanneer iemand op zoek is naar een bijzondere varen, een die niet algemeen bekend is, kan hij aankloppen bij de vereniging. Voor de meer bekende soorten zijn er de kwekerijen op het eiland en 'als beginneling kan je daar het beste mee beginnen'. Voor degene die niet bekend is met varensoorten, wordt het een puzzeltocht om elke familiegroep en de daaronder vallende planten te benoemen.

Een wirwar en niet te doen. Maar daar hebben we Pedro Atacho en de Vereniging Pterophyta voor. Want Atacho is graag bereid elke vraag te beantwoorden en informatie te verschaffen. Dat kan op pedroatacho@gmail.com. Hij hoopt dat er veel mensen geïnteresseerd raken in varens. "Het zou mooi zijn als onze vereniging meer leden krijgt met liefhebbers van deze planten. Ze zijn het meer dan waard", zegt hij.

Hij zou over zijn passie nog uren kunnen vertellen. Een passie die is ontstaan uit een 'verkeerd' verjaarscadeau. En Pedro Atacho is nog steeds blij met zijn foutje. "Ja, een fout met een varen zal ik uiteraard nooit meer maken", besluit hij lachend.

De sporen waarmee de varens zich voortplanten.

Als je geschoren wordt, moet je stilzitten

Als je geschoren wordt, moet je stilzitten. Op het moment dat ik dit schrijf, lijkt dit de keuze die onze regering maakt - met de verantwoordelijke minister voorop - voor zover het de problematiek van de Isla betreft.

Tekst: **Marcel Truyens**

Letterlijk betekent deze uitspraak dat als je aan hevige kritiek blootstaat, je beter kunt wachten tot de kritiek voorbij is, in plaats van erop in te gaan.

In de marketingcommunicatie en pr is dit een veel gebruikt begrip in geval van crisis en/of onheil. De vragen die bij een dergelijke keuze horen gaan over risico's, hoe groot is de schade die wordt berokkend gerelateerd aan de omvang van de groep betrokkenen, hoe lang zal het probleem voortbestaan, hoe reëel en relevant is het probleem, hoe zichtbaar is het probleem, is het probleem uit te leggen, hoeveel groter wordt het probleem als het brede aandacht in de pers krijgt et cetera.

Extreem voorbeeld: als de leerbewerkers van Rolls-Royce in staking gaan om hun looneisen kracht bij te zetten zullen u en ik daar niets van horen. Het naar buiten brengen van dit nieuws tast het vertrouwen van de gebruikersgroep ernstig aan, levertijden kunnen langer worden met als gevolg onrust bij potentiële klanten, men kan zelfs gaan twijfelen aan de kwaliteit van de stiksels of erger, aan het merk als geheel. Rolls-Royce zal dit nieuws tegen elke prijs binnenshuis houden en het in stilte oplossen. Een bekende anekdote gaat over een oliesjeik die midden in de woestijn panne krijgt met zijn auto van dit bekende Engelse merk. De firma stuurt een helikopter met monteurs en onderdelen en ze repareren de auto ter plekke. De rekening voor onderdelen, arbeidsloon en de helikopter blijft uit. De reden? Een Rolls-Royce gaat nooit kapot.

Als de kans bestaat dat het ringetje van het klepveertje van het afstelschroefje van het moertje van uw richtingaanwijzer in uw Toyota mogelijkerwijs een zwakke plek zou kunnen vertonen - na zeer intensief gebruik en een overmaat aan linkerbochten en inhaalmanoeuvres en bij zekere klimatologische omstandigheden - dan volgt wereldwijd een zogenaamde terugroepactie.
Het risico op zelfs een enkel ongeluk is te groot, de gebruikersgroep te omvangrijk, het probleem lost zich niet vanzelf op, het dealernetwerk moet geïnformeerd worden waardoor ook de gebruikers het nieuws horen - het probleem is, of wordt vanzelf zichtbaar. Een andere belangrijke reden dat dit soort nieuws naar buiten wordt gebracht, is dat het management ervan op de hoogte is en verzuimt iets aan het probleem te doen ze persoonlijk zal worden aangerekend.
Ten slotte, men houdt de regie: Het nieuws kan zo gebracht worden dat het het merk versterkt in plaats van aantast. "Uw veiligheid staat bij ons voorop." Het is beter om van te voren het probleem te tackelen dan later te moeten uitleggen hoe het kan dat een compleet gezin de dood heeft gevonden onder de wielen van een vrachtwagen - zelfs al heeft dat helemaal niets met het probleem te maken. Het voorkomt speculatie over mogelijke oorzaken en andere problemen en men zal lovend spreken over de verantwoordelijkheid die het bedrijf neemt voor zijn gebruikers.
En zo zijn er legio andere voorbeelden. Denk aan een gefrustreerde medewerker van een babyvoedingsbedrijf die zo af en toe een vlieg in het product stopt, de beroemde roestige spijker in de voorverpakte lasagna, loodhoudende verf op kinderspeelgoed of onjuiste productinformatie op een label. Allemaal zaken waarbij de leverancier er als de kippen (no pun intended) bij is om het probleem wereldkundig te maken en op te lossen.
Heel af en toe zou je als marketeer zelfs willen dat er iets goed mis gaat zodat je een alibi hebt om de pers te halen. Hard- en software leveranciers bijvoorbeeld maken goed getimed gebruik van dit fenomeen als het gaat om upgrades en updates. Nieuwe versies van software worden weken van tevoren aangekondigd, niet zelden om redenen van 'nog grotere veiligheid' - er zat een enorm lek in de software en dat hebben we gedicht - maar dat zeggen ze niet, om de wereldpers te halen.
Banken introduceren nieuwe passen die 'nog veiliger' zijn en zadelen hun klanten op met het gedoe van het ophalen van de nieuwe pas met alle rijen en wachttijden die daarbij horen, terwijl ze daarmee slechts hun eigen risico verkleinen. En wij consumenten, wij zijn eraan gewend. Wij waarderen het zelfs. We beschouwen dit soort acties als een vorm van transparantie en de ultieme reden om een merk ons vertrouwen te gunnen.
Even terug naar de kennelijk netelige kwestie waarin onze minster zich bevindt. Kennelijk netelig omdat hij - tot nu toe - niet of nauwelijks reageert op de storm van kritiek die hij over zich uitgestort krijgt. Kranten - off- en online- en sociale media staan er bol van. De minister hult zich in stilzwijgen. Zelfs het veel gebezigde 'een broedende kip moet je niet storen' lijkt teveel waarmee de onrust alleen maar toeneemt.

Een marketeer zou zich afvragen hoe zichtbaar het probleem is, of het probleem zich vanzelf oplost en hoe groot de risico's en verantwoordelijkheden zijn. Tenslotte is er nog de vraag of de minister de regie over de communicatie over dit onderwerp nog heeft, of erger nog, überhaupt de regie nog wel voert. U voelt waarschijnlijk wel aan wat ik hem zou adviseren.

Om redenen van vertrouwelijkheid kunnen namen, producten, markten en feitelijke omstandigheden anders zijn benoemd dan in de realiteit het geval was.

Marcel Truyens is senior marketing en communicatieconsultant bij Liquid Soul te Curaçao.
E | marcel1963@mac.com

Food for thought.

Dradu, de vis met vele namen

Dradu, mahi mahi, dorado, goudmakreel of dolphinfish, verschillende namen voor een magere vissoort met vrij stevig vlees, die bij uitstek geschikt is voor dit recept.

Tekst: **Miriam de Windt**

Dradu leeft in zout- en brakwater. Deze vissoort bevat veel goede nutriënten zoals B5, B6, B12, selenium, Omega-3 en -6 vetzuren. B5 en B6 spelen een belangrijke rol in het celmetabolisme en de hormoonstofwisseling. Selenium is een anti-oxydant.

Dradu staat aangemerkt als zijnde laag in kwik. Verse dradu is dus gezond en deze rijstschotel is een spannende en originele manier om vis te serveren.
De gewenste voedingsstoffen in het recept zijn koolhydraten, vezels, ijzer, vitamine A, B1, B2 en C. Ongewenste voedingsstoffen zijn vetten, cholesterol en natrium. Aandachtspunt: eiwitten
Koolhydraten en vezels worden geleverd door de rijst, de groenten en de cashewnoten in het recept. De witte rijst in het recept zorgt voor het merendeel van de koolhydraten, maar draagt nauwelijks bij aan de vezels. U kunt altijd de rijst vervangen door zilvervliesrijst of wilde rijst. Tegenwoordig kunt u ook 'brown basmati' krijgen. Brown rice is de Engelse benaming voor zilvervliesrijst.
Voor een een-pansgerecht met rijst, met andere woorden een hoofdgerecht, bevat dit recept een goede hoeveelheid koolhydraten. Niet teveel. Indien u op uw gewicht dient te letten, mogen de koolhydraten niet overmatig zijn.
Verschillende ingrediënten leveren ijzer in het recept. Deze zijn: de cashewnoten, wortel, doperwten, sojasaus en de dradu. In mindere mate de rijst. De verse groenten leveren vitamine A, B1, B2 en C. De cashewnoten dragen in ruime mate bij aan de B-vitamines en de dradu is een goede bron van B2, B5 en B6.
Vetten worden geleverd door de olie en de cashewnoten. Ondanks het feit dat het totaal aan vet aan de hoge kant is in dit gerecht, zijn de verzadigde vetten toch minimaal aanwezig. Dit komt omdat dradu een mager soort vis is en de olijfolie en de cashewnoten goede vetten bevatten.
Alleen de dradu bevat cholesterol in dit recept. Cholesterol is nodig in dierlijke weefsels voor de opbouw van celmembranen. Het is onmisbaar voor dierlijke cellen en het komt ook voor in alle dierlijke producten. Met andere woorden, vis bevat dus ook cholesterol. Iedereen die minder (rood) vlees eet om cholesterol te vermijden dient hiervan goed op de hoogte te zijn. U kunt minder dradu nemen voor het recept of u kunt voor de rest van de dag minder dierlijke voedingsmiddelen eten.
De hoeveelheid natrium is afkomstig van de sojasaus en de dradu. Beide onmisbaar voor het recept. Alle zoutwatervissen bevatten een iets hoger gehalte aan natrium. Ook voor het natrium geldt om de dagelijks aanbevolen hoeveelheid niet te overschrijden, minder zout gedurende de dag.

Miriam de Windt is diëtiste en natural nutritionist.
T 889-1788
C 520-6932
E mdewindt@scarlet.an.

Voedingswaarde voor 1 portie:

Voedingsstoffen	Hoeveelheid	% DAH
Calorieën/ kJoules	507 / 2129	25 %
Natrium	551 mg	28 %
Eiwitten	33 g	33 %
Kalk	70 mg	10 %
Vetten	18 g	26 %
IJzer	3.8 mg	25 %
Verzadigde vetten	1 g	5 %
Vitamine A	184 mcg	23 %
Cholesterol	91 mg	33 %
Vitamine B1	0,17 mg	17 %
Koolhydraten	54 g	21 %
Vitamine B2	0, 21 mg	16 %
Voedingsvezels	7 g	22 %
Vitamine C	19 mg	28 %

De percentages zijn berekend op basis van 2000 calorieën (8400 Kjoules) per dag, voor een gezonde volwassene.

Kook mee met May.

Pittige rijstschotel met dradu

Ingrediënten:
1 eetlepel tarwebloem
1 eetlepel cilantro, gehakt
1 theelepel gemalen allspice
1 theelepel chilipoeder
1 dik stuk dradufilet van 1 pond, vel verwijderd in grove stukken gesneden
4 eetlepels gewone olijfolie
50 gram cashewnoten
1 bosje lente-uien, schoongemaakt en diagonaal gesneden
1 promèntè, pitjes verwijderd, heel fijngesneden
1 wortel, geschild en in luciferstokjes gesneden
125 gram diepvriesdoperwten
1 pond gekookte langkorrelige rijst
2 eetlepels hete pepersaus
2 eetlepels sojasaus.

Bereidingswijze:
De tarwebloem, de cilantro, de allspice en de chilipoeder op een bord mengen. De vis door het bloemmengsel rollen en op een bakplaat leggen, afdekken en 30 minuten in de koelkast zetten. Een grote wok verhitten, 2 eetlepels olie toevoegen en heet laten worden. De cashewnoten hierin 1 minuut bakken, uit de wok nemen en apart houden. Voorzichtig de noten verbranden (snel!). Nog een eetlepel olie toevoegen, verhitten en de vis hierin 2 à 3 minuten roerbakken tot de vis aan alle kanten gebakken is. Op een bord leggen en warm houden. De rest van de olie toevoegen, verhitten en de lente-uien en promèntè 1 minuut roerbakken, dan de wortel en de erwtjes 2 minuten roerbakken. De rijst erdoor roeren, dan de pepersaus, de sojasaus en de cashewnoten. De vis toevoegen en nog 3 minuten roerbakken. Direct serveren.

Voor 4 personen. Eet smakelijk,
May

Gele

Ter gelegenheid van het 160-jarig bestaan van het St. Elisabeth Hospitaal wijdt de Ñapa enkele artikelen aan de medische wereld op Curaçao tussen 1816 en circa 1930. Vandaag: gele koorts.

Tekst: **Jeannette van Ditzhuijzen**

Dit in 1853 als militair hospitaal opgetrokken gebouw in Mundo Nobo diende vanaf 1892 als gelekoortshospitaal. Tegenwoordig is hier het Curaçaosch Museum in gevestigd. Foto Ken Wong, 2015.

“Pynen in de ledematen, den rug en de lenden, eene vurige roodheid der oogen, waterachtig aanzien van dezelven, met hevige pyn in de oogkuilen en het hoofd, en roodheid des aangezigts, nek en borst.” En dit waren nog maar de eerste verschijnselen van de gele koorts.

Een ziekte die tot 1909 regelmatig de kop opdook. Uit het boek ‘Beschryving van Curaçou’ (1868) blijkt dat in 1803 het grootste gedeelte van het garnizoen aan de gele koorts bezweek. In 1807 waren de Engelse troepen op Curaçao het slachtoffer en in 1818 heerste de ‘klimaatziekte’ onder diverse scheepsbemanningen. Gemiddeld overleefde één op de drie patiënten deze ziekte niet.

Slavenhandelaren

De gele koorts werd door slavenhandelaren en kolonisten uit Afrika meegenomen naar de Nieuwe Wereld. Over de oorzaak tastten de 19e-eeuwse artsen in het duister. Volgens de Curaçaose dokter Daniel Peixotto speelden hitte en de nabijheid van de zee een rol: “...want in de midden distrikten van groote eilanden, en van het vaste land van Amerika is zy onbekend.” Algemeen werd aangenomen dat ‘inboorlingen’ en Europeanen die langere tijd in de tropen woonden de ziekte niet konden krijgen. Het zou nog bijna een eeuw duren, voor men erachter kwam dat de mug ‘Aedes aegypti’ de boosdoener was; dezelfde mug die dengue en chikungunya overbrengt. Officier van gezondheid Salomon de Jongh beschreef in 1843 de ziekte van 98 manschappen van Z. M. Brik Merkuur. In een tijdsbestek van een maand overleden 21 patiënten: “onder geweldige brakingen van zwarte stoffen, onmogelykheid om te slikken en stuipachtige toevallen, gaven de lyders den geest”, schreef hij.

Aderlating

Dokter Nicolaas Rojer gaf in de Curaçaosche Courant van 11 maart 1843 enkele tips om de ziekte voor te zijn:

- Men drage zorg, dat zyne woning luchtig, droog en schoon gehouden worde.
- Dat men zich aan geene, het ligchaam ondermynende, gemoedsaandoeningen overgeve, gelyk vrees, angst, toorn, enz.
- Men vermyde alle verhittende dranken, en make een matig gebruik van den roode wyn en van ligt bier.

Mocht de ziekte toch hebben toegeslagen, dan begon Rojer met een aderlating. Daarna schreef hij een braakmiddel voor, de dag erop gevolgd door een laxerend middel. Dat gele koorts zich meestal tussen november en maart manifesteerde is niet verwonderlijk: regentijd, muskietentijd. Maar dat wisten de toenmalige artsen nog niet. Zij weten de ziekte aan “de Noorde en Noordooste winden, met koude vochtige lucht en veranderlyke thermometer stand”. Daar kwam volgens De Jongh nog eens het zware werk van het onttuigen en lossen van het schip bij: “Het scheepsvolk was daardoor aan eene meer dan gewone vermoeijenis, brandende zonnehitte en gedurige afwisseling van temperatuur blootgesteld.”

Een derde oorzaak van de ziekte - “het inademen van schadelijke gassoorten, welke door het geheel ledig maken van het schip in hetzelve overal verspreid worden” - kon volgens de arts voorkomen worden door het schip voortaan niet in de West schoon te maken of te ontruimen.

Gezonde bemanning

Het zou nog bijna een eeuw duren voor men erachter kwam dat de mug ‘Aedes aegypti’ de boosdoener was. Dezelfde mug die dengue en chikungunya overbrengt.

Ruim tien jaar na De Jonghs beschrijving van de ziekte prees officier van gezondheid George Ferguson diens uitvoerige verslag van de epidemie. Zo wisten artsen onder welke omstandigheden de ziekte zich openbaarde. Zelf publiceerde hij een overzicht van de laatste vijftien jaar. Op grond daarvan verwees hij de door De Jongh genoemde oorzaken van de ziekte naar de prullenmand. De laatste epidemie was immers in juli 1854 begonnen, in een tijd van grote droogte en weinig wind.

Fergusons aanname dat alleen buitenlanders en mensen die kort in de tropen woonden, ten prooi vielen aan de gele koorts was in 1867 al gemeengoed geworden. Om die reden hoefden schepen ‘met eene gezonde Creolen bemanning’ niet in quarantaine, ook al kwamen ze ‘uit eene door gele koorts aangetaste plaats’.

Niet iedereen geloofde de verhalen over gele koorts. Chirurgijn-majoor Hendrik van Rhijn zag zich in 1853 genoodzaakt om het gelekoortshospitaal op Mundo Nobo open te stellen voor ‘wysneuzen en ongeloovigen’. Dan konden ze met eigen ogen zien dat de patiënten echt wel gele koorts hadden. In één maand waren daar 139 zieken opgenomen, van wie er acht waren overleden, 74 patiënten waren inmiddels hersteld.

Kwaadaardige koortsen

In 1868 heerste de gele koorts zo hevig, dat het aantal overledenen het aantal geborenen ruimschoots overtrof.

TE KOOP
by Jos. D. Pardo,
1000 Bloedzuigers,
onlangs ontvangen, á ƒ 8. per dozyn.
Curaçao den 24 April 1867.

Dokter Rojer begon zijn behandeling van gele koorts met een aderlating. Dat kon onder meer met behulp van bloedzuigers.

koorts

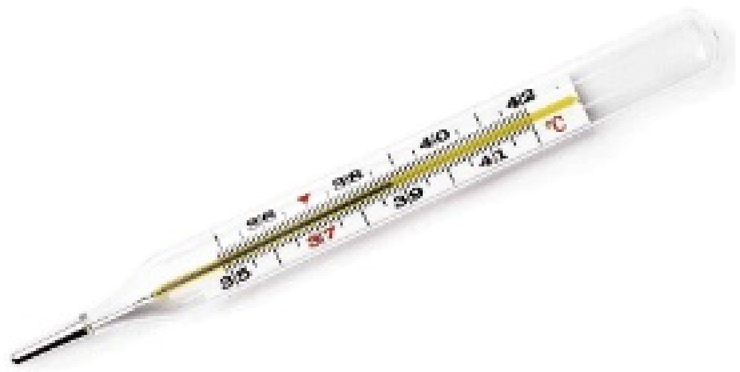

In het Militaire Hospitaal te Plantersrust werd in 1905 voor het eerst een afdeling met gaas afgeschermd tegen de muggen die de gele koorts overbrengen. Foto Ken Wong, 2015.

In een jaaroverzicht werd gemeld dat "kwaadaardige koortsen onder de inboorlingen van het eiland (hebben) geheerscht en heeft de gele koorts vele slagtoffers onder de Europeanen en Noord-Amerikanen gemaakt; Vele kinderen en menschen in den bloei des levens werden door die ziekten ten grave gesleept."
Het Curaçaose weer werd nog lang als medeschuldige gezien van de 'gevreesde ziekte'. Toen men in 1897 soldaten in de regen had zien marcheren, stelde de Amigoe vast dat de "Curaçaosche regen nog altijd gevaarlijk is voor buitenlanders, die nog niet lange jaren hier verblijf houden."

Muskiet

De ontdekking dat gele koorts niet van mens op mens werd overgebracht maar doordat een muskiet besmet bloed opzuigt en de infectie overbrengt door een gezond mens te steken, kwam in 1900. De Amerikaanse artsen Walter Reed en Jesse Lazear deden in Cuba onderzoek en proeven met besmette muskieten. Lazear overleed kort na een steek van een besmette muskiet.
Toch twijfelden in Brazilië sommige artsen nog aan de muggentheorie. Daar haalde men enkele net aangekomen migranten over om zich door besmette muskieten te laten steken. De proefpersonen overleden; hun nabestaanden werden financieel gecompenseerd.
De angst voor gele koorts verdween niet. Toen in 1903 de geneesheer van Bonaire aan de ziekte was overleden, werden op Curaçao alle schepen uit Bonaire aan quarantaine onderworpen. Een mug die een besmette opvarende zou steken, kon de ziekte immers overbrengen.
Kort daarna vertrok officier van gezondheid dr. J. A. Portengen naar Havana om te zien hoe men daar met de nieuwste inzichten over gele koorts omging. Op zijn aanwijzingen liet de gouverneur daarna, in 1905, stadsgeneesheer Hendrik Ferguson in het militaire hospitaal een paviljoen afschermen tegen de muskieten 'door middel van gespannen metaalgaas'. Ook de barakken op Mundo Nobo kregen een dergelijke ruimte voor lijders aan de gele koorts.

Tanki's afdekken

In 1919 ging de Nederlandse dokter Nathaniel Waterman nog verder. Deze bacterioloog-seroloog was in 1916 benoemd tot eerste directeur van de Openbare Gezondheidsdienst. Hoewel na 1909 (sommige bronnen noemen 1914) op Curaçao geen gele koorts meer was voorgekomen, probeerde hij toch enkele maatregelen in de wet opgenomen te krijgen zoals het afsluiten van regenbakken met metaalgaas, het uitdrogen en dempen dan wel met olie begieten van stilstaande waterplassen, poelen en tanki's.
Hij had buiten de leden der Koloniale Raad gerekend. Die zagen niets in zijn voorzorgsmaatregelen. De voorzitter, shon Etie Statius Muller, vond Watermans voorstellen irreëel. In de stadsdistricten zou het nog wel lukken, maar hoe moesten al die tanki's en watervlaktes achter de dammen in hemelsnaam afgedekt worden?
De Amigoe begreep Statius Muller en meende dat er voor de buitendistricten best een uitzondering gemaakt kon worden. In en rond de tanki's leven immers diverse andere insecten, die op hun beurt de muskieten opeten. Dus zo'n vaart zou het volgens de krant niet lopen.

Immuun

Christoffel Gorsira, lid van de Koloniale Raad, wees op Fergusons theorie dat Curaçaoenaars en niet-eilanders die al lang op Curaçao woonden de ziekte niet konden krijgen. Sterker nog, ze zouden immuun zijn voor gele koorts. Dus waarom al die maatregelen? Volgens hem hoefde Curaçao pas op te treden wanneer de naburige landen hun beschermingswerk hadden gedaan. Bovendien dacht hij niet dat de hele kolonie muskietenvrij kon worden gemaakt, een operatie die ook nog eens enorme kosten met zich mee zou brengen.

Volgens Waterman was niet bewezen dat de lokale bevolking immuun voor de gevreesde ziekte was. Maar Gorsira voerde Johannes Evertsz op, gouvernementsarts en lid van de Koloniale Raad. Naar zijn weten had een Curaçaoënaar nog nooit gele koorts gehad. Evertsz was zo zeker van zijn gelijk, dat hij aanbood zich door een besmette muskiet te laten steken. Desondanks vond hij net als collega Waterman dat de ziekte bestreden moest worden door de muskieten zo veel mogelijk uit te roeien.
Gorsira volhardde in zijn mening dat de muskieten de bevolking als het ware kosteloos inentten.
Daarop sloot Willem Ellis het debat met de constatering dat het wel de kwadratuur van de cirkel leek: enerzijds de muskieten verdelgen zodat vreemdelingen, die zich vestigden, gezond bleven, anderzijds zorgen dat er zo veel muskieten overbleven, dat die de Curaçaoënaars kosteloos konden 'inenten'.
Het resultaat van dit debat was dat de door dokter Waterman voorgestelde wet vrijwel in zijn geheel werd weggestemd.

Nicolaas Rojer 1808-1888

Als elfjarig jochie vertrok Nicolaas in 1819 met de Euridyce naar Nederland. Veertien jaar later, na een promotie aan de Leydsche Hogeschool, vestigde hij zich als arts op het eiland. Hij woonde in het huis van zijn vader, Hermanus, in de Heerenstraat. Een jaar later, 1834, hij was net getrouwd met Virginia de Quartel, vertrok hij naar Suriname, waar hij chirurgijn-majoor was bij de schutterij. In 1838 werd hij opnieuw als geneesheer toegelaten op Curaçao. Van 1840 tot 1844 was hij tevens lid van de Koloniale Raad. Tijdens de gelekoortsepidemie aan boord van de Merkuur in 1843 verscheen er een felle polemiek in de Curaçaosche Courant tussen de artsen Corneille Jonckheer en Rojer enerzijds, en de officier van gezondheid Salomon de Jongh anderzijds. De Jongh meende dat Jonckheer en Rojer niet adequaat gehandeld hadden en verkeerde medicatie hadden toegediend. Verder zou de commandant van de Merkuur sommige manschappen onder dwang en zonder toestemming van de betrokken arts medicijnen hebben gegeven. Na het overlijden in 1849 van de chef van de geneeskundige dienst van het garnizoen, dokter Hille, hoopte Rojer diens functie te krijgen. Hij werd wel waarnemend hoofd, maar uiteindelijk viel in 1851 de keus op dokter Hendrik van Rhijn. Rojer vertrok kort daarna voor enkele maanden naar Nederland. In 1857 werd hij de 'geneesheer van het gasthuis' genoemd. Wegens zijn vertrek naar Bonaire in 1871 verkocht hij zijn huis aan de Breedestraat (nu Frederikstraat, oude DP-gebouw). Op Bonaire werkte hij drie jaar als gouvernementsarts en bij zijn vertrek werd hij in een ingezonden brief luidkeels geprezen. De dag van zijn vertrek van Bonaire werd "een ware treurdag voor de bevolking van Bonaire" genoemd.

Kort geding werknemer of werkgever

Een kort geding is een gerechtelijke procedure die bij het Gerecht in Eerste Aanleg van Curaçao aanhangig kan worden gemaakt als een partij een spoedeisend belang heeft.

Tekst: **William ten Veen**

Dit kan bij arbeidsrechtelijke onderwerpen in theorie zowel een werkgever als een werknemer zijn, alhoewel het in de praktijk veelal een werknemer zal betreffen die een kort geding entameert.

Er is sprake van een spoedeisend belang in arbeidsrechtelijke zin als een werknemer wordt ontslagen op staande voet en de werkgever (logischerwijs) onmiddellijk stopt met het doorbetalen van het salaris. De werknemer zit dan immers per direct zonder salaris terwijl zijn maandelijks lopende verplichtingen wel gewoon doorlopen.
Spoedeisendheid kan tevens aanwezig zijn als een werknemer op non-actief wordt gesteld en als gevolg daarvan niet meer tot het werk wordt toegelaten. In de hierboven beschreven situaties kan het voor de werknemer belangrijk zijn om op zo kort mogelijke termijn een beslissing van een rechter in het arbeidsgeschil te krijgen.
Het kort geding vangt aan door het indienen van een verzoekschrift bij het Gerecht in Eerste Aanleg, waarvan het griffiegeld 450 gulden bedraagt. Een kort gedingverzoekschrift is een schriftelijk stuk waarin het arbeidsgeschil tussen partijen wordt weergegeven en de rechter wordt verzocht tot een bepaalde uitspraak/veroordeling van de wederpartij - veelal de (ex)werkgever - te komen. Uiteraard wordt hier niet bedoeld een strafrechtelijke veroordeling (denk bijvoorbeeld aan een gevangenisstra), maar uiteraard wordt bedoeld een civielrechtelijke veroordeling.
Na indiening door de werknemer van het kortgedingverzoekschrift wordt de werkgever door de griffie van het Gerecht in Eerste Aanleg opgeroepen te verschijnen bij de rechter op een bepaalde datum en tijdstip. Bij de oproep is tevens gevoegd het door de werknemer (lees: door zijn advocaat) ingediende verzoekschrift.

Over het algemeen vindt binnen korte tijd (meestal 1 à 3 weken) een mondelinge behandeling van het kortgedingverzoekschrift bij het Gerecht plaats. Na de mondelinge behandeling doet de rechter over het algemeen binnen 2 weken, maar soms al binnen enkele dagen uitspraak in het kort geding. Als een partij het niet eens is met de inhoud van de uitspraak van de rechter kan binnen drie weken, gerekend vanaf de dag van de uitspraak, hoger beroep worden ingesteld. Het lijkt nogal verwarrend maar in een kortgedingprocedure gaat het altijd om een voorlopig oordeel van de rechter. Dit houdt in dat een andere rechter later, als één van beide partijen een zogenaamde bodemprocedure start, alsnog tot een andere uitspraak kan komen.

Bodemprocedure

Een bodemprocedure is een lange en uitvoerige procedure met, zoals ik dat altijd noem, alle 'toeters en bellen'. Een dergelijke procedure neemt snel een paar maanden of langer in beslag. Bij de genoemde 'toeters en bellen' moet u denken aan het horen van getuigen of het door de rechter geven van een bewijsopdracht aan één of beide partijen.

De praktijk leert overigens dat het regelmatig voorkomt dat partijen zich neerleggen bij het voorlopig oordeel van de kortgedingrechter. Achtergrond daarvan is dat partijen denken dat het Gerecht in Eerste Aanleg van Curaçao ook bij een eventuele latere bodemprocedure waarschijnlijk tot hetzelfde oordeel zal komen. Ook het kostenaspect van een bodemprocedure speelt vaak een rol. Overigens is de rechter in de bodemprocedure meestal, en naar mijn mening ook bij voorkeur, een andere rechter dan de kortgedingrechter.
Al met al is de beoordeling van het arbeidsgeschil in kort geding doorgaans doorslaggevend voor de afloop van de aanhangig gemaakte zaak. Een reden temeer om kundig juridisch advies in te roepen als u als werknemer een dergelijke kortgedingprocedure overweegt omdat u bent ontslagen of op non-actief bent gesteld.

Mr William ten Veen is advocaat en partner bij BBV Legal tenveen@bbvlegal.com

Puzzels.

PRIJSPUZZEL

HORIZONTAAL:
1. Loonsverhoging; 6. stad in Italië; 9. babbelen; 10. gegriefdheid; 13. grote hit; 16. ten langen laatste; 17. aalvork; 20. s.v.p.; 21. stelling; 23. soort duif; 25. Europeaan; 26. nederigheid; 30. smaldeel; 34. half vloeibaar kooksel; 35. rivier in Frankrijk; 37. vertragingstoestel; 38. soort weefsel; 40. verhaalrecht; 42. houtsoort; 43. enigszins; 44. land in Afrika.

VERTICAAL:
2. Plaats in Australië; 3. onheilsgodin; 4. vaartuig; 5. hoop; 6. ondergrondse; 7. dochter van Cadmus; 8. rechtskundige term; 11. elektrische artikelen; 12. insect; 14. amfibie; 15. bewoner van een huurhuis; 18. plaats in Groot-Brittannië; 19. eenjarig dier; 22. rivier (Sp.); 24. deel van een dak; 27. wafeltje; 28. bezittelijk vnw.; 29. Israëlische havenstad; 31. reeks; 32. boos; 33. larve van de langpootmug; 36. bijwoord; 39. en meer andere; 41. hersenfilm.

1	2			3	4	■	5	■	6	7			8	
■		■	■	9							■	■		■
10		11	12			■		■	13		14	15		
■	16			■	17	18		19		■	20			■
21				22			■	23		24				
■	■		■		■	25			■		■		■	■
26	27		28		29		■	30	31		32		33	
■	34			■	35		36			■	37			■
38				39		■		■	40	41				
■		■	■	42							■	■		■
43						■		■	44					

Uit de inzendingen van de Amigoe-puzzel van vorige week is als winnaar van de weekprijs van 25 gulden getrokken:

Joella Lampe
MVD 32
Aruba

H. Virginia
Korporaalweg 14
Curaçao

De winnaar kan zijn/haar prijs na identificatie ophalen op het kantoor van de Amigoe. Curacao: Kaya Fraterna di Skèrpènè z/n tot drie uur n.m. Aruba: Bilderdijkstraat 16-2 tijdens kantooruren. Bonaire: Shon Ma Carolina, Kaya Nikiboko Noord 18.

Oplossingen moeten zowel op Curaçao als Aruba zijn ingediend op woensdag voor 12:00 uur. Gelieve duidelijk op de enveloppe te vermelden: Amigoe-puzzel.
Vanuit Bonaire kan de oplossing gefaxt worden naar Curaçao: (00599-9) 767-4744.

SUDOKU

Schrijf alle cijfers 1 t/m 9 in alle verticale kolommen, alle horizontale rijen én in alle vierkantjes van 3 x 3 vakjes.

LIGHT

		2			1			
8				3			5	
	5			8	2	9		
					6	4		3
	1			4			7	8
7	8	4				6		9
				5				6
6		8	9				4	
9			1		3	7		

HEAVY

7				1		6	4	
		2						
	5				8			
			4			9		
		9			6	2	8	
1				5	7			
				9			6	
6					3			
				4				1

ZWEEDSE PUZZEL

pruimensoort / shoarmabroodje		hengselmand / insect		groente		edelgrootachtbaar		vlijt / ergens anders		zangstem / deel v.h. M.-Oosten	
				indien / babysit							
kunstmens / regenscherm						waakzaam / Frans lidwoord					
							spoedig / god (Lat.)				Israëlitisch
hoofddeksel		bedstede / persoonlijk vnw.							symbool bismut / Fr. voegwoord		
			klaar			eens					
devies					affiche						

CRYPTOGRAM

		■	1	■	2			
		3					4	
5	■	■		■		■		■
6		7				■		■
	■		■	■	8	9		10
11				12	■		■	
	■		■	13				
	■		■		■		■	
14								

HORIZONTAAL:
3. Enorm overdreven maat (7); **6.** Die goedzak geeft een boogbal met vrucht (6); **8.** Doe iets aan je conditie aan boord! (4); **11.** Waanzinnig bakbeest (5); **13.** Stimulerende dokter? (6); **14.** Die aanduidingen worden in stilte gegeven (6).

VERTICAAL:
1. Dit dier hoort weinig ruimte te hebben (4);
2. Lichaamsdeel van een jonkman? (5); **4.** Die koek geeft niet mee (4); **5.** Studeerkamer aan boord? (7);
7. Wel een heilige in de paartijd (6); **9.** Dat beestje heeft speciale banden met een tank (4); **10.** Maak dit muziekteken kapot! (3); **12.** Laat de as verloren gaan! (4).

WOORDZOEKER

V	O	L	K	S	F	E	E	S	T	T	S	H
E	V	E	A	H	O	S	P	I	K	IJ	T	E
R	O	I	V	T	U	C	U	R	S	I	E	F
P	L	T	A	O	T	P	I	B	E	N	O	H
A	G	B	L	S	S	E	E	O	E	D	K	A
C	O	U	J	L	A	R	N	R	L	O	T	R
H	O	S	E	V	E	N	A	K	E	O	S	I
T	I	V	T	N	S	W	R	J	I	D	O	N
E	E	T	G	R	T	K	D	E	IJ	S	P	G
N	N	A	I	E	A	N	I	Z	M	H	T	N
N	W	B	E	W	A	A	R	L	O	O	N	E
I	S	B	I	H	T	E	T	O	I	O	Z	T
S	E	A	S	U	D	E	M	H	O	F	IJ	J
A	T	A	A	N	I	T	S	B	O	D	T	E
R	W	R	A	A	K	G	O	D	I	N	N	S
M	E	D	E	T	S	R	E	G	E	L	D	A

In deze mengelmoes van letters zijn al de onderstaande woorden verstopt. Streep alle woorden door. De resterende letters vormen dan regel voor regel van links naar rechts gelezen de oplossing van deze puzzel.

ANDERZIJDS
ANDOORN
BEWAARLOON
CURSIEF
DOODSHOOFD
EETWAREN
HARINGNET
HOSPIK
IJSBEREN
KAVALJE
LATTENKIST
LEGERSTEDE
MEDUSA
NETJES
NEVELSPUIT
OBSTINAAT
POSTKOETS
SANREMO
SKILIFT
SOCIOLOOG
STRAATHOND
SUBTIEL
TABBAARD
TENNISARM
TIJDIG
TOULOUSE
VERPACHTEN
VOLGOOIEN
VOLKSFEEST
WAGNER
WASHANDJE
WRAAKGODIN
ZOMER

© Sanders Puzzelboeken/150620

OPLOSSINGEN VORIGE KEER

Light

3	5	2	8	4	9	6	7	1
7	4	9	1	6	5	3	8	2
6	8	1	2	3	7	5	4	9
2	7	6	9	1	8	4	5	3
8	1	4	3	5	2	9	6	7
9	3	5	6	7	4	2	1	8
5	9	8	4	2	1	7	3	6
4	2	3	7	8	6	1	9	5
1	6	7	5	9	3	8	2	4

Heavy

7	3	9	1	4	2	8	5	6
4	8	1	6	7	5	3	9	2
2	6	5	8	9	3	4	1	7
5	1	3	7	2	8	6	4	9
8	4	6	9	3	1	2	7	5
9	2	7	5	6	4	1	3	8
6	5	8	3	1	9	7	2	4
1	9	2	4	8	7	5	6	3
3	7	4	2	5	6	9	8	1

Cryptogram:
Horizontaal: 3. Groente; 6. oerbos; 8. trom; 11. trots; 13. claus; 14. kortaf.
Verticaal: 1. Krab; 2. kerst; 4. trio; 5. portiek; 7. rooier; 9. raad; 10. mis; 12. scha.

Woordzoeker: BIDPRENTJE

Zweedse puzzel

■	J	■	P	■	A	■	A	■	R	■	A
J	U	L	I	■	B	A	P	T	I	S	T
■	D	E	L	O	S	■	P	U	T	T	O
V	O	L	A	P	U	K	■	N	E	O	■
■	P	■	V	A	R	A	A	N	■	T	R
L	A	T	■	N	D	■	M	E	D	E	A
■	K	O	L	K	■	K	A	L	O	N	G

Prijspuzzel

A	C	E	T	A	A	T	■	B	E	Z	W	E	E	T
S	■	T	■	H	■	O	N	O	■	A	■	S	■	I
D	I	S	C	O	■	N	■	E	■	V	E	S	T	A
I	■	E	■	R	A	G	T	I	M	E	■	E	■	A
C	O	R	O	N	A	■	O	■	E	L	I	X	E	R
■	D	■	K	■	R	E	K	K	E	■	E	■	G	■
G	E	R	E	E	D	■	I	■	N	A	T	R	O	N
E	■	I	■	R	E	D	O	U	T	E	■	A	■	O
G	R	A	A	N	■	R	■	N	■	G	E	M	O	R
I	■	N	■	S	■	A	A	I	■	I	■	E	■	I
L	I	T	O	T	E	S	■	T	O	R	E	N	K	A

Beroep onder de loep.

'Altijd tijd tekort'

In de rubriek 'Beroep onder de loep' vertellen mensen over hun ervaringen in hun beroep. Als er iemand gedreven is in haar werk, dan is het Daniëlle Lamperjee wel. Deze duizendpoot en alleenstaande moeder van drie kinderen snakt naar een dag die 36 uur duurt, want ze komt tijd tekort om alles voor elkaar te krijgen zoals zij dat wil. Een perfectioniste pur sang.

Tekst en foto: **Marja Berk**

Wat doe je voor werk?

"Poeh!", roept ze, "dat is als je het mij zo vraagt best veel. Jarenlang is de hoofdbusiness mijn kapsalon met manicure en pedicure geweest. Dat doe ik nu parttime. Ik heb bepaalde zaken omgegooid en nu bied ik tevens startende kapsters en kappers de mogelijkheid om een kappersstoel te huren in mijn business center." Enige jaren geleden kocht zij een bedrijfspand, verbouwde het en begon haar Cosmodelle Center, waarin ook nog de overige bedrijfs-units zijn verhuurd. Maar het is niet alles. Lamperjee verzorgt met haar andere bedrijf, Promovisions, ook sales en marketing voor bedrijven. "Dat zijn hele wisselende opdrachten en er zitten best grote projecten bij zoals werkzaamheden voor een bedrijf dat concerten en theatershows promoot." Je zou er moe van worden. "Dat ben ik ook regelmatig", lacht ze.

Hoe lang doe je dit werk al?

"Ik ben nu ongeveer vijftien jaar bezig met de sales en marketing en het kappersvak doe ik nu ruim vijfentwintig jaar." Na afronding van de kappersschool werd nog een opleiding in Personeel & Organisatie gedaan, maar ze rolde uiteindelijk ook het marketingvak in. De drukte van de kapsalon, die uitgroeide tot een stevige business met acht werknemers, bood niet voldoende gelegenheid om haar andere passie, sales en marketing, uit te voeren en voldoende ruimte te maken voor haar kinderen. "Zeker ook voor de kinderen heb ik het concept aangepast. Zij verdienen de volle aandacht en krijgen ook prioriteit."

Wat vind je het leukste aan je werk?

"Het is heel veelzijdig, er is geen dag hetzelfde! Als ik 's morgens opsta, ga ik fluitend aan de slag. Ik wacht elke dag af wat er op mijn pad komt." Het typeert deze creatieve duizendpoot. Lamperjee vervolgt: "Met name het sociale aspect van mijn werk trekt me heel erg aan. Ik vind het heerlijk om te netwerken en dat is niet onbelangrijk met betrekking tot die sales en marketing. Ik vind het niet alleen geweldig als de organisatie van een evenement goed geslaagd is, maar ik geniet ook van de contacten tijdens het kappen, een manicure of pedicure. Ik ben een sociaal dier. Je kent het wel, lekker kleppen onder het werk!", grinnikt ze.

Wat vind je het minst leuke?

Er valt een lange stilte. "Het minst leuke, het minst leuke..." Daar moet ze toch even over nadenken. "Nou", zegt ze eindelijk, "ik weet het niet. Ik kan alleen zeggen dat ik het zelfstandig ondernemerschap best spannend vind. Het is uiteraard veel eenvoudiger voor een werkgever te werken. Er komt nu veel bij kijken. Soms heeft die zelfstandigheid me wel onzeker gemaakt, maar aan de andere kant geeft het ook wel een drive om enthousiast door te gaan. Het is zeker ook belangrijk om positief te blijven en dat kan ik goed. Als je dat niet lukt, moet je stoppen met die zelfstandigheid. "

Wat was je geweest als je dit werk niet had gedaan?

"Helaas was het al heel snel duidelijk dat ik geen zangeres zou worden. Jammer, hoor", zegt ze. "En oh ja, piloot stond ook mijn lijstje. Maar ik was al heel jong overtuigd van het feit dat ik naar de kappersschool wilde. Ik zat ook altijd bij mijn opa krulspelden in te draaien en te frutten met zijn haar. Dus het is niet zo gek dat ik die kant ben opgegaan."